

АРГУМЕНТУВАЛЬНІ СТРУКТУРИ У ПРАВОВІЙ АРГУМЕНТАЦІЇ

ARGUMENTATIVE STRUCTURES IN LEGAL ARGUMENTATION

Дудаш Т.І., к.ю.н., доцент,
доцентка кафедри теорії та філософії права
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню аргументувальних структур, що їх використовують у правовій аргументації, зокрема і в українській правовій системі. Встановлено, що аргументувальна структура відображає як сполучені між собою аргументи і як вони дають змогу відстояти точку зору. За структурою аргументування буває одиничним і багатоаргументним. У одиничній структурі аргументування застосовують лише один аргумент. У багатоаргументній – багато аргументів, які висувають за чи проти точки зору. У багатоаргументній структурі аргументи можуть подавати паралельно (вони можуть доповнювати або підкріплювати один одного) та ієрархічно. Виявлено, що у більшості теоретичних досліджень виокремлюють принаймні три структури складного аргументування: 1) пов'язане обґрунтування або скоординовану аргументацію; 2) конвергентне обґрунтування або множинну аргументацію; 3) послідовне обґрунтування або підпорядковану аргументацію.

Як засвідчив аналіз прикладів аргументації усі аргументувальні структури використовують у правовій аргументації у різних видах юридичної діяльності. У правотворчій аргументації найчастіше використовують одиничні аргументи щодо змісту певних норм пропонуваного законопроекту, особливо у аргументації в парламентських дебатах. Адже аргументувачі заважають щодо формулювання окремих юридичних норм. Натомість у правозастосовчій аргументації можна простежити конвергентну та пов'язану аргументувальні структури, залежно від того, чи аргументи окремими лініями, чи ж у сукупності підтримують висновок аргументувальної структури. Послідовна аргументувальна структура може траплятися як самостійна не часто. Вона часто доповнює конвергентну або пов'язану аргументувальну структуру, роблячи її складною.

Ключові слова: правова аргументація, аргументувальна структура, послідовна аргументувальна структура, конвергентна аргументувальна структура, пов'язана аргументувальна структура, одинична аргументувальна структура.

The article is devoted to the study of argumentative structures used in legal argumentation, mainly in the Ukrainian legal system. It is established that the argumentation structure reflects how the arguments are interconnected and how they allow defending a standpoint. Argumentation structure can be either singular argumentation or multiple argumentation. Singular argumentation includes only one argument pro or contra the standpoint. In a multiple argumentation structure, there are many arguments that are put forward for or against a point of view. In a multiple argumentation structure, arguments can be presented in parallel (they can complement or reinforce each other) and hierarchically. It was found out that most theoretical studies distinguish at least three argumentation structures in complex argumentation: 1) linked reasoning or coordinate argumentation; 2) convergent reasoning or multiple argumentation; 3) serial reasoning or subordinate argumentation.

As the analysis of argumentation examples has shown, all argumentation structures are used in legal argumentation in various types of legal activities.

In law-making argumentation, single arguments are most often used regarding the content of certain provisions of a proposed draft law, especially in argumentation in parliamentary debates. After all, parliamentarians express arguments on the wording of certain legal provisions. In contrast, in law-applicative argumentation, convergent and coordinate argumentation structures can be traced, depending on whether the arguments are separate lines or whether they cumulatively support the conclusion of the argumentation structure. A subordinate argumentative structure is not often found as an independent structure. It often complements a convergent or connected argument structure, making it complex.

Key words: legal argumentation, argumentation structure, coordinate argumentation, convergent argumentation, single argument structure, subordinate argumentation.

Вступ. Дослідження правової аргументації є актуальним завданням юридичної науки з огляду на значущість правової аргументації для різних видів юридичної діяльності – правотворчої, правотлумачної й правозастосовчої. Одним з важливих аспектів такого дослідження є виявлення аргументувальних структур (структур аргументування, *argumentation structure, argument structure*), які супроводжують правову аргументацію. Йдеться про поняття, яке відображає як сполучені між собою аргументи і як вони дають змогу відстояти точку зору (*standpoint*) (термін, що його використовують в теорії аргументації як синонімом для термінів «висновок», «теза», «твердження», «дебатована позиція»). поєднання аргументів між собою у єдину конструкцію – аргументувальну структуру. Аргументувальні структури вже ставали предметом дослідження в зарубіжних розвідках, зокрема у працях представників прагматичного підходу до правової аргументації. Ф. Ван Ємюрен [1], А. Ф. Снук Генкеманс [2], Дж. Фрімен [3] досліджували аргументувальні структури загалом, Д. Волтон [4], М. Арашкевич [5] досліджували аргументувальні структури у правовій аргументації. В українській правничій літературі на аргументувальні структури у правовій аргументації звертала увагу М. Афанасьєва [6]. Проте питання про аргументувальні структури у правовій аргументації потребує детального аналізу, зокрема в аспекті їх використання в правовій аргументації в українській

правовій системі. Звідси, метою цієї статті є осмислення аргументувальних структур у правовій аргументації та виявлення того, як застосовують виявлені аргументувальні структури в українській аргументувальній практиці у різних видах юридичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Поняття й різновиди аргументувальних структур досліджують насамперед представники нідерландської школи правової аргументації. Основним висновком щодо структури аргументування, якого можна дійти з аналізу таких досліджень, є те, що за структурою аргументування буває одиничним (*singular argumentation*) і багатоаргументним. У одиничній структурі аргументування застосовують лише один аргумент, тому вона проста. Є різні погляди на те, що таке одиничний аргумент (*single argument*). Наприклад, К. Коен і І. Копі вважають, що такою є структура аргументування, коли один засновок підтримує один висновок, незалежно від того, скільки засновків навели для підтримання такого висновку. Р. Джонсон та Блер вважають одиничною аргументацією ту, яка містить «один набір засновків» для підтримання одного висновку. Засновки становлять набір, якщо вони «співвідносяться з висновком лише у поєднанні» [2, с. 115]. У багатоаргументній – багато аргументів, які висувають за чи проти точки зору, тому вона складна. У багатоаргументній структурі аргументи можуть подавати паралельно (вони можуть доповнювати

або підкріплювати один одного) та ієрархічно. Структуру аргументування можна визначити завдяки змісту аргументів, контексту та іншим прагматичним факторам [1, с. 21].

Складне аргументування (паралельна аргументувальна структура) також може бути різним, залежно від того, чи аргументи (засновки) окремо один від одного підтримують точку зору (висновок), чи вони підкріплюють одне одного.

Дослідивши структуру складного аргументування, А.Ф. Снук Генкеманс дійшла висновку, що у більшості теоретичних досліджень виокремлюють принаймні три структури складного аргументування: 1) пов'язане обґрунтування (*linked reasoning*) або скоординовану аргументацію (*coordinate argumentation*); 2) конвергентне обґрунтування (*convergent reasoning*) або множинну аргументацію (*multiple argumentation*); 3) послідовне обґрунтування (*serial reasoning*) або підпорядковану аргументацію (*subordinate argumentation*), згадане вище як ієрархічна аргументувальна структура [2, с. 118–119].

Для забезпечення використання термінів в одному значенні надалі використовуватиме таку термінологію для позначення цих різновидів, відповідно: 1) пов'язана аргументувальна структура; 2) конвергентна аргументувальна структура; 3) послідовна аргументувальна структура.

Розглянемо, як ці використовують у правовій аргументації в Україні.

Пов'язана аргументувальна структура. Аргументація є пов'язаною, якщо кожен із аргументів безпосередньо пов'язаний із вихідною точкою зору і лише разом ефективно підтримують цю точку зору. У пов'язаній аргументувальній структурі, з погляду Д. Волтона, засновки разом підтримують правдоподібність висновку набагато сильніше, ніж якби кожен засновок окремо підтримував висновок на своїй доказовій базі, якщо йдеться про доказові аргументи [4, с. 338].

Приклад цього різновиду аргументувальної структури можна простежити в аргументації у п. 2.1 рішення Рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) у справі № 6-р(П)/2021 від 16. 09. 2021 (далі – Рішення) [7]. Аргументувальна структура правотлумачної аргументації у цьому Рішенні складна, бо містить багато аргументів і ланцюжки з кількох аргументів. Усі ці аргументи разом підтримують точку зору (висновок про неконституційність). Аргументи у Рішенні сформульовані так, що деякі їхні засновки чи висновки є прихованими – явно не сформульованими.

Наприклад, у п. 2.1 Рішення можна реконструювати правовий аргумент з таким висновком:

«Отже, приписи статті 3, частин першої та другої статті 28 Конституції України становлять імператив для держави щодо забезпечення юридичних гарантій володіти гідністю, властивою кожній людині від народження. Цей імператив поширюється на ставлення держави до осіб, засуджених до обмеження або позбавлення волі. Відповідно до частини третьої статті 63 Конституції України засуджені особи користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, що їх визначено законом і встановлено за вироком суду. Хоча засудження особи, яка вчинила протиправне діяння, до відбування

покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі неминуче матиме наслідком обмеження її права на свободу і недоторканність, це не означає, що державі дозволено посягати на людську гідність, обмежувати її або запечувати».

Цей висновок аргументувальної структури підтримують кілька аргументів-засновок для наведеного висновку. Висновок або один із засновок цих проміжних аргументів можуть бути приховані.

Перший – *лінгвістичний аргумент*, адже у ньому йдеться про зміст норми Конституції, виражений мовними засобами. У ньому можна реконструювати два засновки і висновок:

«Відповідно до статті 3 Конституції України людину та її гідність визнано найвищою цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частини перша, друга) [засновок].

Людина є скарбом Природи, звідки й походять притаманні людині за народженням права і свободи, тобто ті, що природні. Людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу [засновок].

Із статті 3 Конституції України випливає обов'язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов'язок покладено на всіх суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності. Своєю чергою, суди мають тлумачити юридичні норми так, щоб під час їх застосування це не завдало шкоди людській гідності [висновок].

Другий аргумент є *аргументом з судової практики* – з попередніх юридичних позицій КСУ (*аргумент з судової практики 1*). Він розвиває висновок попереднього аргументу, тому вони разом утворюють ланцюжок послідовних аргументів. Самостійний висновок цього аргументу є імпліцитний (прихований):

«Конституційний Суд України в Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 сформулював юридичну позицію, згідно з якою держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – повинна не тільки утримуватися від порушень або непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й уживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією; із цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне юридичне регулювання, яке відповідає конституційним принципам і нормам, та створювати механізми, що є необхідними для задоволення потреб та інтересів людини (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини)».

Третій аргумент – *аргумент з судової практики 2* – стосується попередніх юридичних позицій КСУ.

«Стаття 28 Конституції України гарантує, що кожен має право на повагу до його гідності (частина перша), а також що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (частина друга).

У Рішенні від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 Конституційний Суд України констатував, що право людини на повагу до її гідності, як і її право на життя, є невідокремним, невідчуженим, непорушним та підлягає безумовному захистові з боку держави (друге речення абзацу четвертого підпункту 2. 1 пункту 2 мотивувальної частини)».

У зазначеному аргументі також висновок є імпліцитним, явні лише засновки.

Четвертий – *аргумент з принципу міжнародного права*.

«В аспекті розгляду цієї справи Конституційний Суд України зазначає, що право на повагу до гідності людини має безумовний характер; у міжнародному публічному праві це виражено через загальновизнану формулу – *jus cogens* (імперативна норма), яка категорично забороняє всі форми нелюдських або таких, що принижують гідність, поведень або покарань».

У зазначеному аргументі прихований один із засновків, а висновок сформульовано на початку.

Реконструйовану аргументувальну структуру проаналізованого фрагменту Рішення, зображено у схемі (рис. 1).

З нашого погляду, у п. 2. 1 Рішення не кожен аргумент окремо, а лише їхня сукупність дає змогу дійти того висновку, що його дійшов КСУ. Тому така аргументувальна структура є пов'язаною (сполучною) з погляду теорії аргументації.

Конвергентна аргументувальна структура. Якщо ж кожен аргумент (засновок) самостійно підтримує точку зору (висновок), то така аргументувальна структура конвергентна. Складне аргументування може поєднувати усі ці три аргументувальні структури [2, с. 101–102], [якщо у цьому є кілька висновків, які підтримані різними засновками – Т. Д.]

Конвергентна аргументувальна структура, з погляду Д. Волтона, дуже важлива для правової аргументації, бо у ній кожен із засновків аргументу сам по собі забезпечує незалежну лінію доказової підтримки для висновку.

У конвергентному аргументі кожен засновок працює як окрема лінія підтримки висновку. Це ніби два окремих аргументи, які функціонують незалежно один від одного. Але якщо звести їх до купи, то сила правдоподібності висновку зростає. Тоді як у випадку пов'язаного аргументу у разі усунення одного засновку висновок дуже істотно втрачає свою правдоподібність через зникнення істотної частини аргументу [4, с. 338–339].

Погодимось з важливістю конвергентної аргументувальної структури для правової аргументації. Зазначена аргументувальна структура була виявлена під час аналізу правозастосовчого аргументування і реконструйована з аналізу відео судових дебатів у справі № 753/12294/19 про захист честі, гідності й ділової репутації, остаточне рішення у якій суд першої інстанції ухвалив 29. 10. 2020. Йдеться про конвергентну аргументу-

вальну структуру в аргументації як представника позивача [8] та представника відповідача [9]. З огляду на обмежений обсяг статті, розглянемо для прикладу лише аргументувальну структуру сторони позивача.

Позивача представляв адвокат, який обрав лінію аргументування, що ґрунтується на вихідній позиції про те, що дев'ять фраз книжки «Справа Василя Стуса» є твердженнями про факти, які потребують доведення, а тягар їх доведення, відповідно, покладений на відповідача. Щодо кожної фрази, спростування недостовірності якої є предметом позову, то адвокат позивача наводить аргументи про те, що у неї немає фактичного підґрунтя.

По-перше, коментуючи фразу з книжки: «Чи була можливість у поета обрати менше зло», він її спростовує як таку, що має фактичне підґрунтя, зазначаючи, що «Стус відмовився від будь-якого адвоката, бо йому не потрібен другий прокурор». Це, на думку адвоката позивача, свідчить про те, що Відповідач використав позивача для політичної боротьби. Зазначене дає підстави висувати, що тут адвокат використав *телеологічний аргумент*, адже виявляв цілі відповідача, які приписував йому, коли аналізував фрази, що їх використав відповідач у книжці.

По-друге, адвокат позивача розглядає як таку, що має фактичне підґрунтя, фразу «розпинав поета», звертаючись до словникових значень зазначеного дієслова «вбивав», «карав на смерть», використовуючи *лінгвістичний аргумент*. Цей самий різновид аргументу простежуємо в оцінюванні адвоката вжитої у книжці характеристики позивача як «цинік і аморального типа». Адвокат звертається до лексичного значення слова «цинік» – «особа, що ігнорує загальноприйнятні норми». Проте адвокат доповнює аргументування недостовірності цієї фрази ще одним аргументом. Він формулює його засобами риторичного аргументування – запитаннями: «Які загально-визнані норми моралі існували у СРСР? Чи мали масову підтримку погляди Стуса?». Пропонуючи відповіді на ці запитання, адвокат позивача зазначає непослідовність Стуса і те, що він «клявся у любові до радянського народу і радянської України». Отже, можемо висувати, що для аргументування того, що позивач не є циніком і аморальною людиною, його адвокат використав *аргументи від супротивного* [якщо позивач аморальний, то його підзахисний моральний], а потім це твердження заперечив.

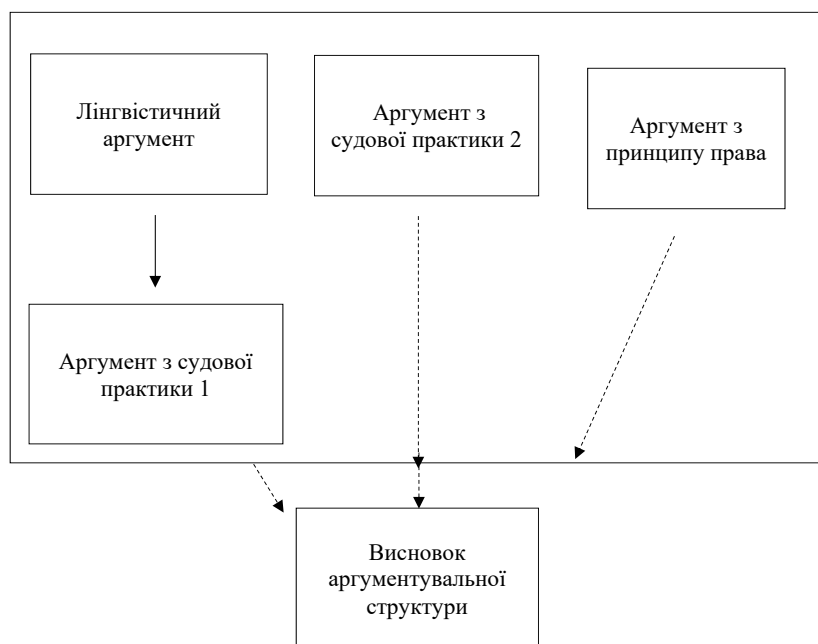

Рис. 1

У цьому можна вбачати *топічний аргумент ad hominem* щодо головного героя книжки відповідача, адвокатом якого свого часу був позивач.

По-третє, адвокат позивача намагається довести, що недостовірне твердження може бути сформульовано у формі запитання, спростовуючи аргумент про нетотожність твердження й запитання, який висловила сторона відповідача у відзиві на позовну заяву та у судовому засіданні під час дослідження доказів. Для цього він використав такий *топічний аргумент* як *зведення до абсурду*. А саме: адвокат позивача поставив такі запитання: «Видавництво «Віват» помилялося завжди чи лише зараз? Чи завжди воно фінансувало можливих терористів?». Отже, адвокат намагається показати абсурдність цих питань, щоб висунувати недостовірність тверджень щодо позивача у книжці.

По-четверте, адвокат позивача навів аргумент щодо недостовірності фрази № 7 «Позивач на суді визнав, що всі «злочини», нібито вчинені його підзахисним, «заслужують на покарання»» та № 8 «... він фактично підтримав звинувачення. Навіщо прокурори, коли є такі безвідмовні адвокати?...», які містилися у книжці відповідача. Аргумент стосувався оцінювання доказу – зазначення у протоколі судового засідання у справі В. Стуса того, що його адвокат сказав «кваліфікацію його дій вважаю вірною», який, на думку представників відповідача, був фактичним підґрунтям для цієї фрази. Адвокат позивача зазначив про нетотожність визнання винним і кримінально-правової кваліфікації, а також про те, що така фраза у книжці порушує презумпцію невинуватості як підстави для недостовірності фраз. У цих двох аргументах можемо простежити *аргумент з принципу права* (щодо презумпції невинуватості) та *поняттєвий аргумент* (щодо нетотожності визнання винним зазначення правильності кримінально-правової кваліфікації).

У наведеній аргументації представника позивача можна вбачати конвергентну аргументувальну структуру, адже кожен аргумент (засновок) самостійно підтримує точку зору (висновок). Її можна зобразити за допомогою схеми (рис. 2).

Послідовна аргументувальна структура. Аргументування є послідовним, якщо один аргумент підтримує інший. У *послідовній аргументувальній структурі* висновок одного аргументу слугує засновком для іншого. Два аргументи зв'язані у ланцюжок. Уперше поняття про зв'язування аргументів у ланцюжок запропонував

Дж. Бентам [10], поєднавши субаргументи у діаграму аргументування у справі.

Приклад послідовної аргументувальної структури можна простежити у обох наведених схемах аргументів, де в межах конвергентної чи пов'язаної аргументувальних структур використані ланцюжки з двох аргументів. Звісно, послідовна аргументувальна структура може бути використана і самостійно. Але найчастіше вона представлена у межах конвергентної чи пов'язаної.

Проблема розмежування пов'язаної й конвергентної аргументувальних структур. Зауважимо, що аргументувальну структуру можна подати і як послідовну, і як пов'язану, і конвергентну, залежно від того, скільки аргументів включати до такої структури і як їх представляти. Проте неповна аргументувальна структура не дає повної картини аргументації і не дає змоги оцінити її переконливості.

На думку С. Томас, якщо раніше пов'язане аргументування вважали дедукційним, а конвергентне – індукційним, то зараз так питання не стоїть. Деякі дослідники, навпаки, вважають, що конвергентне аргументування схоже на окремі дедукції, які призводять до одного висновку [11, с. 459].

Найбільш проблемним є розмежування пов'язаного та конвергентного аргументування. Адже доводиться визначати, чи взаємозалежними є засновки, які становлять аргумент [разом з висновком]. С. Томас вважає, що взаємозалежними є засновки, якщо один з них самостійно не забезпечує підтримки висновку, а лише сукупність засновок забезпечує підтримку висновку. У цьому випадку кожен засновок забезпечує певну частку підтримки висновку, але поєднання цих засновок робить аргументацію більш сильною [2, с. 116].

Крім того, Р. Віндес та А. Гастінгс запропонували два критерії для визначення того, чи аргументи взаємозалежні: 1) чи створюють аргументи, що їх наводить проponent, чіткий ряд аргументів, які потребують доказування (критерій тягаря доказування; *burden of proof criterion*); 2) чи є аргументування загалом результатом одного процесу висунення аргументу, чи різних (критерій типу аргументу; *different types of argument criterion*) [2, с. 110].

Проте, на нашу думку, навряд чи за цими критеріями вдасться розмежувати взаємозалежні від незалежних аргументів у правовій аргументації. Адже не всі правові аргументи потребують доказування, а лише доказові, тобто ті, що стосуються доказів. Другий зазначений критерій також

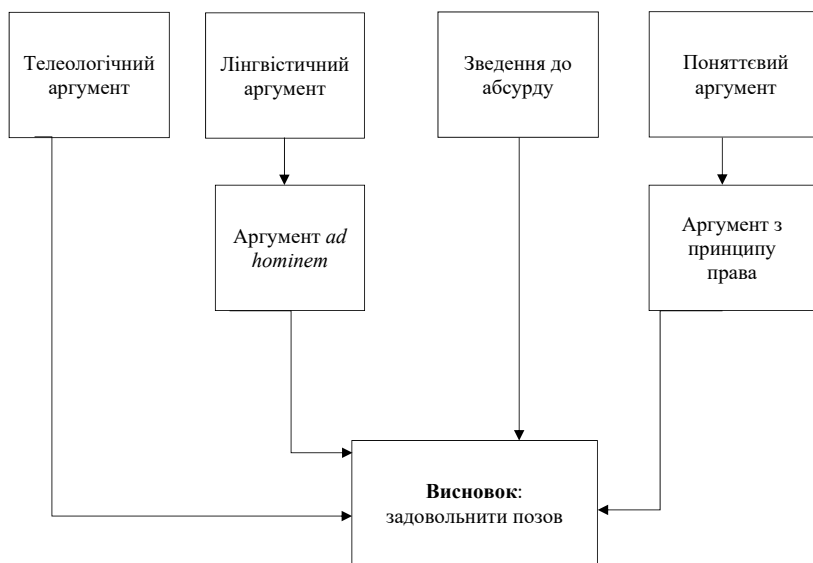

Рис. 2

не є застосовним до правової аргументації, адже в основі типології аргументів за прагматодіалектичним підходом може бути відношення, яке можна по-різному кваліфікувати (скажімо, як причиново-наслідкове або симптоматичне), залежно від чого буде відрізнятися те, до якого типу належить аргумент.

З погляду багатьох дослідників, зокрема Л. Гроарк, К. Тіндала, Л. Фішера, І. Копі, К. Когена, найсильнішим є конвергентне аргументування. Адже у такому разі аргументи є переконливими не у сукупності, а незалежно один від одного [12, с. 35].

З цим твердженням можна погодитися лише частково щодо правової аргументації. У правовій аргументації ми можемо мати кілька одиничних аргументацій, які підтримують один висновок, але не всі вони можуть бути однаково сильними. Додаткові аргументи можуть бути наведені лише формально і не впливати на аргументувальну силу усієї аргументувальної структури. Натомість сукупність аргументів, пов'язаних між собою у пов'язаній аргументувальній структурі даватимуть у підсумку сильнішу аргументацію навіть з огляду на кількість таких аргументів і взаємозв'язок між ними.

Свою концепцію структур аргументування, натхненну поглядами С. Тулміна, запропонував Дж. Фрімен. Поставивши за мету виявити раціональний критерій для розмежування аргументувальних структур, він взяв за основу «базову діалектичну ситуацію», про яку вже згадано у попередньому розділі. Її він відрізняв від діалогічної тим, що одна сторона реагує на репліки іншої, як і піддають сумніву її твердження, і є певні правила проведення дискусії, а не звичайна мовленнєва взаємодія. У межах цієї ситуації опонент може висувати три типи питань, що генерують аргументи (*argument generating questions*): питання щодо прийнятності; питання щодо релевантності та питання щодо достовірності. Для відповіді на кожен з цих типів запитань, на думку Дж. Фрімена, є свої аргументувальні структури. *Пов'язана* аргументувальна структура придатна для відповіді на питання щодо релевантності. *Конвергентна* структура аргументування виникає, коли аргументувач надає ще одне підтвердження висновку у відповідь на питання прийнятності аргументу [3, с. 93–95]. Як зауважила А. Ф. Снук Генкеманс, назначена праця зазнала критики з огляду на те, що автору так і не вдалося запропонувати переконливого критерію для розмежування пов'язаної й конвергентної аргументувальних структур [2, с. 120–121].

Проте, з нашого погляду, запропоновані критерії розмежування придатні для розмежування пов'язаної та конвергентної правової аргументації. Наприклад, якщо у рішенні національного суду застосоване національне законодавство для вирішення питання через побудову аргументу зі встановленої норми, але є ще один аргумент – з практики ЄСПЛ, який паралельно підтверджує висновок суду, то йдеться про конвергентну аргументувальну структуру. Адже, застосовуючи аргумент з практики ЄСПЛ, національний суд лише дає ще одне підтвердження висновку, для якого достатньо аргументу зі встановленої норми, тим самим додаючи сили аргументу. Бо аргумент з практики ЄСПЛ ніби доповнює прийнятність аргументу зі встановленої норми.

Для ілюстрації цього схематичного прикладу можна звернутися до постанови Львівського апеляційного суду у справі № 462/849/19 від 20.07.2021, де предметом перегляду була ухвала про призначення генетичної експертизи судом першої інстанції у справі про скасування актового запиту про батька дитини:

«Тобто серед джерел доказів, відповідно до статті 76 ЦПК України, крім іншого, є висновок експерта.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Дульський проти України» від 01.06.2006, яке відповідно до положень статті 17 Закону України «Про виконання

рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» застосовується судом, як джерело права, зазначено, що експертиза, призначена судом, є одним із засобів встановлення або оцінки фактичних обставин справи і тому складає невід'ємну частину судової процедури» [13].

Зазначене, по суті, дублює цитовану норму ст. 76 КПК України і без такого посилання аргументація постанови апеляційного суду не була б слабшою. Тому тут рішення ЄСПЛ було додатковим аргументом і має ознаки декларативності, а сила двох аргументів не стає вищою.

Класифікація аргументів на основні й додаткові [14], вважаємо, дає змогу розмежувати пов'язану й конвергентну структури правової аргументації.

Одиничні аргументувальні структури часто трапляються в правотворчій аргументації, зокрема під час парламентських дебатів щодо законопроектів. Наприклад, зі Стенограми засідання Верховної Ради IX скликання, 5 сесія від 03. 06. 2021 можна простежити, яку аргументацію за чи проти законопроекту наводили парламентарі. Здебільшого члени парламенту використовували *аргументи з наслідків* (для кінцевого споживача послуг) запровадження правового регулювання пропонованого змісту. Наприклад, об 11:05 М. Заблоцький висловив такий аргумент:

«Шановні колеги, даним законопроектом вводиться ставка ПДВ 20 відсотків на всі послуги онлайн, що надаються у нерезидентів. Разом з тим я не можу погодитися з певними об'єктами оподаткування. Наприклад, пропонується оподатковувати ставкою ПДВ 20 відсотків онлайн-книжки та журнали. Попросту кажучи, книжки, куплені на амазоні онлайн, на kindle, чи будь-які підписки журналів іноземних будуть збільшені в ціні на 20 відсотків. Я вважаю, що це неправильно обмежувати доступ наших громадян до книжок, до освіти і не слід робити їх дорожчими. Це не є якісь суттєві надходження до державного бюджету... Я пропоную врахувати правку, щоб не оподатковувати онлайн-книжки та журнали» [15].

Особливості аргументувальної структури залежать від аргументувальної ситуації. Свої особливості має аргументувальна структура у разі, коли є експліцитний діалог, зокрема в усному аргументуванні під час дебатів сторін у судовому процесі, парламентських дебатів тощо. Вона стала предметом аналізу у прагматодіалектичному підході, зокрема у працях А. Ф. Снук Генкеманс. У такому діалозі, якщо антагоніст/адресат/опонент висловив критику, протагоніст/аргументувач може відповідати на неї, висунувши новий аргумент. Це можна зробити двома способами. Перший спосіб – *прямий захист* – запропонувати один чи кілька аргументів у доповнення до вже висунутого з тим, щоб в сукупності переконати антагоніста/адресата аргументації. Другий спосіб – *непрямий захист* – спростувати контраргумент антагоніста/адресата. Обидва способи захисту надають *пов'язану аргументацію*. Але у першому випадку, як зазначає А. Ф. Снук Генкеманс, йдеться про *сукупну пов'язану аргументацію*, а у другому – про *додаткову пов'язану аргументацію*. У обох випадках аргументи треба об'єднувати, адже аргументувач може переконати адресата у прийнятності своєї точки зору, якщо він зможе подолати сумніви адресата або його пряму критику щодо достатності своїх аргументів [2, с. 121].

Як пояснила А. Ф. Снук Генкеманс, у разі *конвергентної (множинної)* аргументації в ситуації експліцитного діалогу єдиний зв'язок між аргументами є в тому, що кожен з них висувають на захист тієї самої точки зору. При повністю видимій дискусії аргументувач, з'ясувавши, що не може впоратися з критикою адресата аргументації, може зняти свій аргумент і знову спробувати захистити свою точку зору. У цьому разі аргументація є множинною тому, що здійснюють більш ніж одну спробу захистити ту саму точку зору, але все одно йдеться про складний аргу-

мент, а не про кілька одиничних, про що свідчить аргументувальна ситуація. При імпліцитній дискусії (наприклад, у випадку письмового судового процесу – Т. Д.) аргументування виглядає інакше. Передбачаючи можливе несприйняття висунутого аргументу, аргументувач може запропонувати ще один аргумент. Кожен з них є окремою спробою захистити ту саму вихідну точку зору, яка зумовлена (потенційною) невдачею попередньої спроби [2, с. 121–122]. З огляду на те, що у правовій аргументації аргументувальні ситуації імпліцитного діалогу переважають, конвергентна чи пов'язана аргументація тут переважає одиничну за своєю питомою вагою та значущістю.

Висновки. За результатами дослідженого у статті можна дійти таких висновків.

1. Аргументувальна ситуація впливає на аргументувальну структуру правової аргументації. У експліцитному діалозі, який трапляється зокрема під час судових чи парламентських дебатів, переговорів з приводу укладення договорів, усних наукових дискусій найчастіше йдеться про пов'язану аргументувальну структуру правової аргументації. В імпліцитному діалозі, який трапляється у письмовій правовій аргументації у різних сферах юридичної діяльності, найчастіше йдеться про конвергентну аргументувальну структуру правової аргументації у разі складної аргументації. Хоча послідовні аргументувальні структури також можуть траплятися.

2. Як засвідчив аналіз прикладів аргументації усі аргументувальні структури використовують у правовій аргументації у різних видах юридичної діяльності. У правотворчій аргументації найчастіше використовують одиничні аргументи щодо змісту певних норм пропонованого

законопроекту, особливо у аргументації в парламентських дебатах. Адже аргументувачі висловлюють зауваження щодо формулювання окремих юридичних норм. Натомість у правозастосовчій аргументації можна простежити конвергентну та пов'язану аргументувальні структури, залежно від того, чи аргументи окремими лініями, чи ж у сукупності підтримують висновок аргументувальної структури. Послідовна аргументувальна структура може траплятися як самостійна не часто. Вона часто доповнює конвергентну або пов'язану аргументувальну структуру, роблячи її складною.

3. Щодо розмежування конвергентної й пов'язаної аргументувальних структур у правовій аргументації у юридичній діяльності вважаємо таке. З кількох одиничних аргументацій, які підтримують один нормативно-правовий, інтерпретаційний чи індивідуальний правозастосовчий припис, не всі вони можуть бути однаково сильними. Додаткові аргументи можуть бути наведені лише формально і не впливати на аргументувальну силу усієї аргументувальної структури. Зате сукупність аргументів, поєднаних між собою у пов'язаній аргументувальній структурі, даватимуть у підсумку сильнішу аргументацію навіть з огляду на кількість таких аргументів та – що найважливіше – взаємозв'язок між ними. Але якщо один з них буде підставно заперечений, внаслідок чого – спростований, то сила аргументувальної конструкції буде істотно підірвана. Тому між аргументами є складні взаємозв'язки, які треба виявляти у конкретних аргументувальних конструкціях й реконструювати відповідні аргументувальні структури. Це підтверджує системний характер правової аргументації як продукту правового аргументування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Van Eemeren F.H. The State of Art in Argumentation Theory. *Crucial Concepts in Argumentation Theory* / ed. F.H. Van Eemeren. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001. P. 11–26.
2. Snoeck Henkemans A. . Argumentation Structures. *Crucial Concepts in Argumentation Theory* / ed. F.H. Van Eemeren. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001. P. 101–134.
3. Freeman J. Dialectics and the Macrostructure of Arguments *A Theory of Argument Structure* Berlin; New York: Foris, 1991. 273 p.
4. Walton D.N. Legal argumentation and evidence. Pennsylvania : Pennsylvania State University, 2002. 368 p.
5. Araszkiwicz M. Argument Structures in Legal Interpretation: Balancing and Thresholds. *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation* / ed. T. Bustamante, C. Dahlman. Dordrecht: Springer, 2015. P. 129–151.
6. Афанасьева М. Правова аргументація та юридичне письмо: монографія. Одеса: Юридика, 2023. 124 с.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) у справі № 6-р(II)/2021 від 16. 09. 2021 <https://zakon. rada. gov. ua/laws/show/v006p710-21#top>_(Дата звернення: 01.01.2024).
8. Відкритий Суд. *Про захист честі, гідності та ділової репутації*. Ч. 3 [відео]. 16 жовтня 2020. URL: <https://www. youtube. com/watch?v=F2hr50W7qo4&feature=youtu. be> (Дата звернення: 01.01.2024).
9. Відкритий Суд. *Про захист честі, гідності та ділової репутації*. Ч. 4 [відео]. 16 жовтня 2020. URL: <https://www. youtube. com/watch?v=OR48LxcN5ZE> (Дата звернення: 01.01.2024).
10. Bentham J. The Works of Jeremy Bentham. Vol. 7 (Rationale of Judicial Evidence Part 2). Edinburgh: William Tait, 1843. URL: https://oll. libertyfund. org/title/bowring-the-works-of-jeremy-bentham-vol-7-rationale-of-judicial-evidence-part-2#f0872-07_head_001 (Дата звернення: 01.01.2024).
11. Thomas S. Practical Reasoning in Natural Language: 3rd ed. Englewood Cliffs, NY: Prentice-Hall, 1986. 528 p.
12. Groarke L., Tindale C., Fisher L. Good Reasoning Matters! A Constructive Approach to Critical Thinking. Toronto; New York; Oxford: University Press, 1997. 480 p.
13. Постанова Львівського апеляційного суду у справі № 462/849/19 від 20.07.2021. URL: <https://reyestr. court. gov. ua/Review/96406949> (Дата звернення: 01.01.2024).
14. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Аргументи у правовій аргументації: деякі загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. No 3. С. 47–68.
15. Стенограма засідання Верховної Ради IX скликання 5 сесія від 03.06.2021 <https://portal. rada. gov. ua/meeting/stenogr/show/7736. html> (Дата звернення: 01.01.2024).